Kuinka unelmat toteutuvat

Yrittäjyyskasvatuksen osaamistavoitteet ja didaktiset periaatteet Pohjoismaissa

Kuinka unelmat toteutuvat

Yrittäjyyskasvatuksen osaamistavoitteet ja didaktiset periaatteet Pohjoismaissa

ISBN 978-92-893-4484-5 (PRINT)

ISBN 978-92-893-4485-2 (PDF)

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2016-711>

ANP 2016:711

© Pohjoismaiden ministerineuvosto 2016

Ulkoasu: Gitte Wejnold

Kannen valokuva: SignElements.com

Valokuva: SignElements.com

Pohjoismaiden ministerineuvosto on myöntänyt tukea raportin julkaisemiseen. Raportin sisältö ei välttämättä edusta Pohjoismaiden ministerineuvoston kantaa, näkemyksiä tai suosituksia.

www.norden.org/nordpub

Pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismainen yhteistyö on yksi maailman laajimpia alueellisia yhteistyömuotoja. Yhteistyön piiriin kuuluvat Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska sekä Ahvenanmaa, Färsaaret ja Grönlanti.

Pohjoismaista yhteistyötä tehdään politiikan, talouden ja kulttuurin aloilla tärkeänä osana eurooppa-laista ja kansainvälistä yhteistyötä. Pohjoismaisen yhteisön tavoitteena on vahva Pohjola vahvassa Euroopassa.

Pohjoismainen yhteistyö pyrkii vahvistamaan pohjoismaisia ja alueellisia etuja ja arvoja globaalissa maailmassa. Maiden yhteiset arvot lujittavat osaltaan Pohjolan asemaa yhtenä maailman innovatiivi-simmista ja kilpailukykyisimmistä alueista.

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

Puhelin (+45) 3396 0200

www.norden.org

Kuinka unelmat toteutuvat

Yrittäjyyskasvatuksen osaamistavoitteet ja didaktiset periaatteet Pohjoismaissa

Johdanto

Pohjoismaiden ministerineuvosto on tehnyt monivaiheista työtä yrittäjämäisyyden ja yrittäjyyskasvatuksen tukemiseksi Pohjoismaissa. Kansainvälistyminen, teknologiakehitys, muutosnopeus ja väestön ikärakenteen muutokset asettavat haasteita niin pohjoismaiselle hyvinvointimallille kuin yksittäiselle ihmisellekin. Sen vuoksi myös koulutusjärjestelmien on pystyttävä valmistamaan koululaisia ja opiskelijoita elämään, jossa he voivat aktiivisesti osallistua tulevaisuuden muovaamiseen.

Pohjoismaiden ministerineuvoston palkittu raportti “Entrepreneurship Education in the Nordic countries”¹ ja EU:n raportti “Final Report of the Thematic Working Group on Entrepreneurship Education”² tuovat esille tarpeen kehittää osaamiskehys, joka voi toimia sillanrakentajana strategian, johtamisen, käytännön ja oppimisen välillä. Osaamiskehys auttaa myös kehittämään opetusta ja havainnollistaa eroa yrittäjyyskasvatusta saaneen oppilaan ja muiden oppilaiden välillä. Lisäksi osaamiskehys mahdollistaa sen, että opetuksen lähtökohdaksi voidaan ottaa se, mitä pitää oppia, eikä erillisiä toimintoja tai prosesseja. Tässä julkaisussa esiteltä osaamiskehys pyrkii vastaamaan tarpeeseen pohjoismaisten kouluperinteiden ja Pohjoismaissa samanaikaisesti kehittyneen laajamerkityksisen yrittäjyyskäsit-

sen pohjalta. Koulussa annettavan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena Pohjoismaissa on antaa oppilaille taitoja, jotka ovat käyttökelpoisia monissa eri yhteyksissä henkilökohtaisessa, sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä.

Osaamiskehys on suunnattu monille eri toimijoille. Se on tarkoitettu ennen kaikkea työvälineeksi opettajille ja käytännön työtä tekeville, jotka voivat löytää siitä osaamis- ja oppimistavoitteita sekä didaktisia periaatteita opetukseen. Osaamiskehystä voivat hyödyntää myös päätöksentekijät, jotka säätävät lakeja ja luovat puitteet yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiselle. Se on suunnattu myös rehtoreille, joiden tehtävänä on huolehtia koulun rakenteiden toimivuudesta, luoda oppimisympäristöjä ja kehittää pedagogiikkaa siten, että yrittäjyyskasvatuksesta tulee kiinteä osa peruskoulua.

Pohjoismaiset erityispiirteet

Pohjoismaiden koululaitosten välillä on kansallisia eroja, mutta myös yhteisiä piirteitä on paljon. Niitä ovat muun muassa yleissivistyksen merkitys, kansanvalistusliikkeen vaikutus ja uudistuspedagogiikka. Viime vuosina keskeisellä sijalla ovat olleet kansainväliset vertailut sekä tutkimustieto- ja oppimistavoiteperusteinen opetus.

Sivistys

Julkisten koulutusjärjestelmien perustamisen myötä sivistyksestä on tullut osa pohjoismaista koulu- ja koulutusnäkemystä. Yleissivistävään koulutukseen kuuluu

myös se, että on oppiaineita ja osaamista pitemmälle menevää koulutusta, joka koskee periaatteessa kesken-eräistä prosessia tulla elinkelpoiseksi ja täysivaltaiseksi, tiettyyn kulttuuriympäristöön kuuluvaksi ihmiseksi. Yleissivistys on pohjoismaisissa kouluissa yksi koulujen yleistavoitteista. Yleissivistys ja sivistysihanteet eivät kuitenkaan ole muuttumattomia suureita, vaan ne vaihtelevat aikojen kuluessa poliittisten ja kulttuurikon-tekstien sekä pedagogisten ja filosofisten virtausten mukana. Yleissivistys on siten dynaaminen käsite, jossa pääpaino on vaihdellut henkilökohtaisen kasvun ja en-nalta määriteltyjen tiedollisten tavoitteiden välillä.³

¹ Pohjoismaiden ministerineuvosto (2012).

² Euroopan komissio (2015).

³ Gustavsson (1998) *Dannelse i vor tid*, Forlaget KLIM.

Pohjoismaiset demokratiat ja hyvinvointivaltiot ovat näin ollen syntyneet läheisessä vuorovaikutuksessa demokraattisen sivistysihanteen kanssa. Niinpä oppilaiden on tärkeää oppia ottamaan kantaa, toimimaan, edistämään demokraattista yhteiskuntaa ja osallistumaan demokraattisina kansalaisina. Sivistyskäsitteeseen sisältyy myös itsemääräämiskyky sekä kyky kantaa sosiaalista vastuuta ja olla aktiivinen toimija yhteiskunnassa. Tämä näkökulma on hyvin lähellä pohjoismaista yrittäjyyskasvatusta ja tässä raportissa esiteltyä osaamiskehystä. Sivistyskäsitteen ongelmana on, että tapa ymmärtää sitä vaihtelee. Lisäksi se nähdään usein tiedollisen osaamisen vastapainona, vaikka tiedollinen osaaminen on aina kuulunut yleissivistykseen. Usein on myös epäselvää, mitä pitää opettaa ja vastaavasti mitä pitää oppia ollakseen ”sivistynyt”. Tämän raportin osaamiskehys on yritys konkretisoida ja havainnollistaa joitakin yrittäjyyskasvatuksen elementtejä, jotka jo nykyisellään sisältyvät koulujen tavoitteisiin.

Uudistuspedagogiikka

Uudistuspedagogiikalla on ollut huomattava vaikutus pohjoismaiseen koulutusajatteluun. Sen vaikutuksesta muun muassa autoritäärisen koulun kova kuri ja ulkolu-ku ovat kadonneet. Vaikka nykyisin keskitytään osaamiseen ja mitattavuuteen, opetus on edelleen lapsikeskeistä ja lähtökohtana ovat useimmiten oppilaiden tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Oppilaat ovat myös aktiivinen osa oppimisprosessia, ja osallistuminen projekteihin, ryhmätöihin ja oppiaineryhmien välisiin tehtäviin on osa pohjoismaista kouluarkea. Yhdessä kansanvalistuliikkeiden tekemän työn kanssa tästä on kehittynyt pohjoismaista koulua luonnehtiva ”itsestäänselvyys”, joka tarkoittaa opettajan ja oppilaan välistä epävirallista

ja tasa-arvoista suhdetta sekä oppilaiden motivaation, tahdon ja kiinnostuksen kohteiden huomioimista opetuksessa.⁴

Vapauttavan ja uudistavan pedagogiikan kausi on ollut yhtä voittokulkua, ja ongelmana ei nyt olekaan vapauden puute, joka vapauspedagogiikan piti korjata, vaan se, mihin me vapautta ja vapautumista oikein käytämme.⁵ Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä uudistuspedagogisten ajatusten jatkumona, koska sen tarkoituksena on tukea oppilaiden toimintakykyä yhteiskunnassa, omasta elämästä ja urasta huolehtimista sekä aloitteellisuutta siten, että toiminta tuottaa kulttuurista, taloudellista ja sosiaalista lisäarvoa muille.⁶ Yrittäjyyskasvatus ei siis ole vapauttavaa klassisessa merkityksessä, vaan tarkoituksena on vahvistaa oppilaiden osaamista, jotta he pystyisivät vapaasti hyödyntämään elämässä ja maailmassa tarjolla olevia mahdollisuuksia.

Oppimistavoitteet ja seuranta keskeisinä painoalueina

Viime vuosina mitattavista oppiainetavoitteista ja kansainvälisistä vertailuista on tullut osa poliittista koulukeskustelua ja siten myös osa koulujen arkipäivää Pohjoismaissa. Samanaikaisesti tutkimukset, jotka osoittavat oppilaiden oppivan enemmän opetuksen perustuessa näkyviin oppimistavoitteisiin ja palautteeseen, ovat saaneet lisää painoarvoa.⁷ Tämä on johtanut moniin uudistuksiin koulujärjestelmissä sekä kouluja ja opettajia koskevissa vaatimuksissa. Muutos on tapahtunut samanaikaisesti yrittäjyysstrategioiden käyttöönoton kanssa. Ongelmana on se, että kun oppiaineita määritellään ja mitataan entistä enemmän, koulun yleistavoitteet yrittäjyyskasvatus mukaan lukien

jäävät konkretisoitumatta ja vaikeasti hallittaviksi. Tässä julkaisussa esitetty osaamiskehys onkin yritys selventää yrittäjyyskasvatuksen oppimistavoitteita, jotta niiden pohjalta voidaan antaa opetusta, palautetta ja arviointia samalla tavoin kuin muissa oppiaineissa. Osaamiskehys mahdollistaa keskittymisen taitoihin ja oppimistavoitteisiin erilaisten prosessikäsitteiden, opetusmenetelmien ja käytäntöjen sijaan. Yrittäjyyskasvatus voidaan siten määritellä yksinkertaisesti:

”Yrittäjyyteen liittyvien valmiuksien, taitojen ja kokemusten kehittämistä tukeva opetus.”

Keskeisenä ajatuksena tässä on, että koulut antavat oppilaille tiettyjä taitoja, mutta oppilaat päättävät vapaasti, mihin he näitä taitoja myöhemmin haluavat käyttää. Yrittäjyyskasvatuksen tarkoituksena ei olekaan motivoida oppilaita valitsemaan tiettyjä elämäntapoja, ammatteja tai tapoja osallistua yhteiskunnan toimintaan.

⁴ Hammershøj (2012) *Kreativitet – et spørgsmål om dannelse*, Hans Reitzels Forlag.

⁵ Ziehe (2004) *Øer af intensitet i et hav af rutine, Nye tekster om ungdom, skole og kultur*, Forlaget Politisk Revy.

⁶ Rasmussen, Revsbeck, Moberg (2015) *Taksonomi for entreprenørskabsuddannelse*, Fonden for Entreprenørskab.

⁷ Hattie (2009) *Visible Learning*, Routledge.

Yrittäjyyskasvatuksen osaamistavoitteet

Osaamiskehys perustuu tähänhetkiseen kansainväliseen tutkimukseen, pohjoismaisiin koulutavoitteisiin ja yrittäjyysstrategioihin. Viidestä Pohjoismaasta ja kolmelta itsehallintoalueelta koottu viiter ryhmä on varmistanut, että osaamiskehystä voidaan käyttää kansallisissa olosuhteissa. Osaamiskäsitteen innoittajana on ollut Knud Illeris⁸ ja hänen ajatustensa mukaisesti osaaminen ymmärretään seuraavasti:

”Kokonaisvaltaisia älyllisiä ja emotionaalisia valmiuksia, taipumuksia ja kykyjä, jotka ovat yhteydessä mahdollisiin toiminta-alueisiin ja jotka toteutuvat tunnetuihin ja tuntemattomiin tilanteisiin liittyvien arviointien, päätösten ja toimintojen kautta.”

Kehys koostuu siten useista osaamisen aloista, joita tieto, taidot, tunteet ja henkilökohtaiset ominaisuudet tukevat.

Tieto ja taidot ovat lähtökohtaisesti konkreettisia, ja vaikka niitä ei aina voi mitata, niitä on kuitenkin mahdollista tarkkailla ja luokitella. Henkilökohtaisten ja subjektiivisten ominaisuuksien suhteen tilanne on toinen. Niitä ei voi opettaa, testata eikä arvioida. Esimerkiksi ”sitkeys” on todennäköisesti tärkeä ominaisuus, jota ei voi opettaa, mutta sitä voi harjoitella opetuksessa käytettävien menetelmien ja toimintojen avulla. Tämä osa osaamiskehystä onkin enemmän riippuvainen menetelmästä ja didaktisesta lähestymistavasta kuin konkreettiset tiedot ja taitoihin liittyvät alueet.

Tutkimus

Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, mitä tietoja, taitoja ja henkilökohtaisia ominaisuuksia yrittäjäosaaminen edellyttää. Yksimielisyyttä ei myöskään ole siitä, miten tätä osaamista voidaan kehittää. On kuitenkin joitakin keskeisiä alueita, jotka erottuvat selvästi ja jotka koskevat sekä opetuksen sisältöä että pedagogista muotoa.⁹

Niitä ovat:

- Toimintanäkökulman painottaminen ja oppilaiden konkreettisten toimien sekä aktiivisen osallistumisen ottaminen yrittäjyyskasvatuksen perustaksi.
- Luovuus ja taito nähdä, aistia ja luoda mahdollisuuksia, ongelmanratkaisutaidot, divergentti ajattelukyky ja kyky kokeilla tiedon eri muodoilla.
- Kulttuuria, ympäröivää maailmaa ja ulkopuolisia toimijoita koskeva tieto ja ymmärrys sekä vuorovaikutus niiden kanssa.
- Oppilaiden subjektiivinen usko ja luottamus omiin mahdollisuuksiin ja kykyyn toimia maailmassa ja toteuttaa unelmia ja visioita, mukaan lukien kestävyys ja kyky toimia epävarmoissa tilanteissa.

Pohjoismaiset strategiat ja sivistykselliset tavoitteet

Opetuksen yleistavoitteisiin ja kansallisiin yrittäjyysstrategioihin Pohjoismaissa sisältyy useita tieto-, taito- ja osaamistavoitteita, jotka liittyvät suoraan tai epäsuorasti yrittäjyyteen. Osa niistä koskee ulkoisia asioita, joista oppilailla edellytetään olevan tietoa: *luovat työmenetelmät, liiketoiminnan kehittäminen, talous, projektinhallinta, verkostot*. Osa on asioita, jotka oppilaiden on hallittava: *aloitteenteko, vastuun ottaminen, ideoiden muuntaminen toiminnaksi, päätöksenteko, viestintä, yhteistyö ja ongelmanratkaisu*. Muut tavoitealueet ovat sisäisiä. Kyse on siis emotionaalisista ja henkilöko-

taisista ominaisuuksista, kuten *avoin suhtautuminen mahdollisuuksiin, sitkeys ja kestävyys, uteliaisuus, itseluottamus, luovuutta ja rohkeutta riskinottoon, mielukuvituksen käyttäminen rajojen ylittämiseen*. Lisäksi on joitakin ohjeellisia tai eettisiä tavoitteita, kuten *kestävän tulevaisuuden edistäminen*.

Viiteryhmän panos

Viiteryhmältä saatiin suuri joukko tietoihin, taitoihin ja osaamiseen liittyviä ehdotuksia. Kuten opetuksen yleistavoitteissa tässäkin on kyse hyvin vaihtelevista tieto-, taito- ja osaamistavoitteista, joista jotkut ovat ulkoisia ja jotkut sisäisiä. Esimerkiksi: *minä itse yrittäjämäisenä henkilönä, yhteiskunnan rakenne ja toiminta, itseni ja ideoideni esittely, tarpeiden näkeminen ja ratkaisujen löytäminen, epävarmuuden luova käsittely, mahdollisuuksien tunnistaminen ja ennakoiva toiminta sekä paikallisyhteisön, maan ja maailman tuntemus*.

Huomiota on vaihtelevassa määrin kiinnitetty myös ”opiskelussa edistymiseen ja osaamistasojen luokitte- luun” (Tanska), erityiseen ”pedagogisen yrittäjyyden” muotoon (Norja) ja erityiseen ”yrittäjämäisen oppi- men” lähestymistapaan (Ruotsi). Erilaiset lähestymistavat osoittavat, että suhteellisen samankaltaiset pohjoismai- set strategiat ovat tuottaneet suuren määrän erilaisia toimintoja ja käytäntöjä.

⁸ Illeris (2013) *Kompetence – Hvad, hvorfor, hvordan?*, Samfundslitteratur.

⁹ Nybye & Rasmussen (2013) *Progressionsmodel for innovations og entreprenørskabsundervisning*, Fonden for Entreprenørskab.

Osaamiskehys

Tutkimustulosten, pohjoismaisten osaamistavoitteiden ja viiteryhmän panosten pohjalta muotoutuu neljä osaamisaluetta, joista kolmen voidaan katsoa perustuvan tietoon ja taitoihin. Neljäs osaamisalue koskee henkilökohtaisia ominaisuuksia ja toimii perustana oppilaan panostuksille muilla osaamisalueilla. Esimerkiksi erilaisten toimintojen toteuttaminen ympäröivässä maailmassa edellyttää rohkeutta, vastuunottoa, virheiden hyväksymistä jne. Toisaalta henkilökohtaiset ominaisuudet eivät itsessään välttämättä takaa laadukasta toimintaa, yrittäjämäistä osaamista tai yleissivistystä.

1. Toiminnallinen osaaminen: suunnittelu, jäsentäminen, toteutus, yhteistyö, viestintä, talousasioiden ja resurssien käytön hallinta.
2. Luova osaaminen: luovuus, rajojen ylittäminen, divergentti ja monialainen ajattelu, unelmointi, aistiminen, kokeellisuus, ongelmien ratkaisu ja arviointi.

3. Toimintaympäristöosaaminen: kulttuuritieto, globalisaatio, yhteiskunnalliset suuntaukset, liiketoimintaosaaminen, sosiaaliset olot, verkostot, kyky ymmärtää kompleksista nykyaikaa ja liikua siinä. Tapamme ymmärtää maailmaa ja elinympäristöämme sekä niistä meihin kohdistuvia vaikutteita.
4. Henkilökohtaiset ominaisuudet: rohkeus, itseluottamus, sitkeys, kompleksisuuden ja epävarmuuden sietäminen, virheiden hyväksyminen, aloitekyky, vastuunotto ja itsenäisyys.

Yrittäjäosaaminen on siten toiminnallisten, luovien ja toimintaympäristöä koskevien tietojen ja taitojen tuotos, joka edellyttää tiettyjä henkilökohtaisia ominaisuuksia.

Osaamiskehys on kolmetasoinen: Vuosiluokka 3/aloitus, vuosiluokka 6/välivaihe ja vuosiluokka 9/lopetus. Tiedot, taidot ja osaaminen kuvaavat kaikilla kolmella tasolla ihannetilannetta ja lopputavoitetta.

3. vuosiluokka

Toiminnallinen osaaminen		Luova osaaminen		Toimintaympäristöosaaminen	
Oppilas ratkaisee tehtäviä yhteistyössä muiden kanssa ja toteuttaa tuen avulla yksinkertaisia projekteja koulussa ja lähiympäristössä		Oppilas pystyy kokeelliseen ja tutkivaan työskentelyyn yksinkertaisissa luovissa prosesseissa ja osaa tarkastella tuloksia oppiaineesta saatujen perustietojen pohjalta		Oppilaalla on alustava ymmärrys omasta identiteetistä ja kulttuuritaustasta ja hän selviää helpoista tilanteista paikallis-yhteisössä	
Taito, osaa	Tietoa	Taito, osaa	Tietoa	Taito, osaa	Tietoa
Osallistua yksinkertaisiin projekteihin	Suunnittelusta ja tavoitteista	Käyttää mielikuvitusta ja luovuutta tunneilla ja tehtävissä	Mielikuvituksesta ja luovuudesta	Kuvailla omaa kulttuuria	Omasta ja muista kulttuureista
Osallistua yksinkertaisiin yhteistyöhankkeisiin	Yhteistoiminnasta muiden kanssa	Yhdistellä eri alojen tietoa	Yksinkertaisista luovista prosesseista	Käyttää rahakäsittelyä yksinkertaisissa matemaattisissa laskelmissa	Rahakäsitteestä
Esitellä omia tuloksia ja tuotteita koulussa ja lähiympäristössä	Viestinnästä ja yksinkertaisista esittelytavoista	Leikkiä tiedolla	Yksinkertaisesta ideoinnista	Keskustella lähiympäristöön liittyvistä mahdollisuuksista ja haasteista	Vapaa-ajasta ja työelämästä
Otaa yhteyksiä henkilökohtaisiin verkostoihin	Henkilökohtaisesta verkostosta	Osallistua yksinkertaisiin ideointi-prosesseihin	Aisteista ja yksinkertaisesta estetiikasta		Lähiympäristön yrityksistä ja laitoksista
Käyttää työssä yksinkertaisia visualisointeja ja malleja	Esittelyistä ja malleista	Osallistua ideoiden arviointikeskusteluihin			
Tehdä näyttelyitä yhteisistä projekteista		Käyttää aistimaa ilman käsitteitä ja kuvakieltä			

HENKILÖKOHTAISET OMINAISUUDET:
 Rohkeus asettaa itselleen haasteita.
 Itseluottamus omiin kykyihin nähden.
 Aloitteellisuus opettajien ja muiden aikuisten tuella.
 Sitkeys ja kestävyys lyhyellä aikajänteellä.
 Omien virheiden ja väärinymmärrysten hyväksyminen.
 Epävarmuuden sietäminen lyhyitä jaksoja.
 Tehtäviin ja haasteisiin keskittyminen.

6. luokka

Toiminnallinen osaaminen Oppilas tekee yhteistyössä muiden kanssa aloitteita konkreettisista projekteista sekä suunnittelee, organisoii ja toteuttaa niitä		Luova osaaminen Oppilas työskentelee itsenäisesti, kokeellisesti ja tutkivasti luovissa prosesseissa sekä arvioi tuloksia tietojensa ja esteettisten kriteerien perusteella		Toimintaympäristöosaaminen Oppilas ymmärtää oman identiteettinsä ja kulttuuritaustansa ja osaa sen pohjalta liikkua erilaisissa teknisissä, taloudellisissa, kulttuurisissa ja sosiaalisissa konteksteissa	
Taito, osaa	Tietoa	Taito, osaa	Tietoa	Taito, osaa	Tietoa
<p>Kuvata epävarmuutta projektien yhteydessä</p> <p>Osallistua aktiivisesti projekteihin</p> <p>Käyttää henkilökohtaista verkostoa</p> <p>Muodostaa yhteistyösuhteita</p> <p>Esitellä tuloksia ja projekteja</p> <p>Välittää tietoa mallien, luonnosten ja visuaalisen ilmaisun kautta</p>	<p>Yksinkertaisesta projektinhallinnasta, suunnittelusta, riskeistä ja resursseista</p> <p>Yksinkertaisista yhteistyömuodoista</p> <p>Viestinnästä, esittelytavoista ja -keinoista.</p> <p>Henkilökohtaisesta ja koulupohjaisesta verkostosta</p> <p>Malleista, symboleista ja visuaalisesta ilmaisusta</p>	<p>Yhdistää tiedonaloja</p> <p>Kokeilla tiedolla</p> <p>Osallistua osaamiseen perustuvaan ongelmanratkaisuun</p> <p>Työskennellä luovissa prosesseissa</p> <p>Osallistua ideointiin</p> <p>Keskustella ideoiden arvioinnista</p> <p>Käyttää aistimaailman käsitteitä</p> <p>Keskustella lähitulevaisuutta koskevista unelmista</p>	<p>Mielikuvituksen ja luovuuden käytöstä eri oppiaineiden yhteydessä</p> <p>Luovista prosesseista</p> <p>Degeneraation muodoista</p> <p>Aisteista ja esteetiikasta</p>	<p>Vertailla kulttuureja toisiinsa</p> <p>Keskustella maailmassa olevista mahdollisuuksista ja haasteista</p> <p>Keskustella siitä, miten itse ymmärtää maailman</p> <p>Laatia yksinkertaisia budjetteja</p> <p>Kuvata yhteiskunnan taloutta ja muita resursseja</p> <p>Kuvata yrityksen toimintaa</p>	<p>Kulttuurien välisistä eroista</p> <p>Yhteiskunnan rakenteesta ja suuntauksista</p> <p>Taloudesta ja eri resursseista</p> <p>Vapaa-ajasta, koulu- ja työelämästä</p> <p>Oman alueen yrityksistä ja laitoksista</p>
<p>HENKILÖKOHTAISET OMINAISUUDET:</p> <p>Rohkeus ja tahto asettaa haasteita itselleen ja koulutovereilleen.</p> <p>Vastuu omista ja yhteisistä projekteista.</p> <p>Itseluottamus omiin kykyihin nähden.</p> <p>Tehdä aloitteita yhdessä toisten kanssa.</p> <p>Muutoshalukkuutta omien työtapojen, mielipiteiden ja näkemysten suhteen.</p> <p>Sitkeys ja kestävyys pitkällä aikavälillä.</p> <p>Omien ja muiden virheiden ja väärinymmärrysten hyväksyminen.</p> <p>Epävarmuuden käsittely lyhyellä aikavälillä.</p> <p>Tehtäviin ja haasteisiin keskittyminen pitkällä aikavälillä.</p>

9. luokka

9. luokka					
Toiminnallinen osaaminen		Luova osaaminen		Toimintaympäristöosaaminen	
Oppilas tekee yhteistyössä muiden kanssa aloitteita ja ottaa vastuuta konkreettisista projekteista sekä suunnittelee, johtaa, organisoi ja toteuttaa niitä		Oppilas työskentelee itsenäisesti, sinnikkäästi, kokeellisesti ja tutkivasti luovissa prosesseissa sekä arvioi tuloksia tietojensa, kokemusten ja esteettisten kriteerien perusteella		Oppilas ymmärtää oman identiteettinsä ja kulttuuritaustansa ja oppii sen pohjalta toimimaan erilaisissa teknisissä, taloudellisissa, kulttuurisissa ja sosiaalisissa konteksteissa sekä arvioimaan niitä	
Taito, osaa	Tietoa	Taito, osaa	Tietoa	Taito, osaa	Tietoa
<p>Hallinnoida projekteja yhdessä muiden kanssa</p> <p>Arvioida projekteihin liittyviä epävarmuustekijöitä ja riskejä</p> <p>Muodostaa erilaisia yhteistyösuhteita</p> <p>Ottaa yhteyksiä henkilökohtaisten verkostojen ulkopuolelle</p> <p>Kehittää ja käyttää omaa verkostoa</p> <p>Esitellä tuloksia ja projekteja tietyille kohderyhmälle</p>	<p>Projektin-hallinnasta, suunnittelusta, sidosryhmistä, riskeistä ja resursseista</p> <p>Yhteistyömuodoista ja prosesseista</p> <p>Henkilökohtaisista ja ammatillisista verkostoista</p> <p>Viestinnästä, esittelytavoista ja -keinoista</p>	<p>Yhdistää erilaisia tiedonaloja</p> <p>Kokeilla tiedolla ja osaamisellaan</p> <p>Ratkaista ongelmia osaamisen perusteella</p> <p>Jäsennellä ideointiprosesseja</p> <p>Työskennellä erilaisissa luovissa prosesseissa</p> <p>Keskustella ideoiden arvioinnista</p> <p>Käyttää aistikäsitteitä tiedonalojen yhteydessä</p> <p>Esittää unelmia ja visioita tulevaisuudesta</p>	<p>Mielikuvituksesta ja luovuudesta yhteiskunnassa</p> <p>Luovista prosesseista</p> <p>Erilaisista ideointitavoista</p> <p>Aisteista ja esteetiikasta</p> <p>Luovuuden ja tiedollisen osaamisen suhteesta</p>	<p>Kuvailla ja verrata kulttuureja toisiinsa</p> <p>Kuvata globalisaation mahdollisuuksia ja haasteita</p> <p>Laatia yksinkertaisia budjetteja</p> <p>Analysoida ja kuvata resursseja</p> <p>Kuvata yksinkertaisia liiketoimintamalleja</p> <p>Haastaa tämänhetkistä maailman ymmärtämistä</p>	<p>Eri kulttuureista</p> <p>Globalisaatiosta ja sen seurauksista</p> <p>Yhteiskunnan rakenteesta, suuntauksesta, ongelmista ja mahdollisuuksista</p> <p>Työelämästä ja uramahdollisuuksista</p> <p>Taloudesta ja budjetista</p>
<p>HENKILÖKOHTAISET OMINAISUUDET:</p> <p>Rohkeus ja tahto asettaa haasteita itselleen ja muille.</p> <p>Vastuu omista ja yhteisistä projekteista.</p> <p>Itseluottamus omiin arviointeihin, kykyihin ja potentiaaliin nähden.</p> <p>Aloitteiden tekeminen itsenäisesti ja yhdessä toisten kanssa.</p> <p>Halu muuttaa nykyisiä käsityksiään ja tapojaan.</p> <p>Sitkeys ja kestävyys pitkällä ja tauotetulla aikavälillä.</p> <p>Omien ja muiden virheiden sekä väärinymmärrysten hyväksyminen ja niistä oppiminen.</p> <p>Epävarmojen ja monimutkaisten tehtävien hahmottaminen.</p> <p>Keskittyminen keskeytyksiä sisältäviin tehtäviin ja projekteihin pitkällä aikavälillä.</p>					

Yrittäjyysosaaminen ja pedagogiset käytännöt

Yrittäjyys ei ole oppiaine koulussa Pohjoismaissa, ja yrittäjyyteen liittyvien valmiuksien kehittäminen on sen vuoksi sisällytettävä muihin oppiaineisiin erityisenä yrittäjätaitojen koulutus- ja oppimispolkuna. Opettajien tulee näin ollen yhdistää yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittäminen koulun oppiaineisiin siten, että yrittäjyyskasvatuksesta tulee osa koulun arkipäivää. Koulun tulee samalla varmistaa, että oppilailla on mahdollisuus osallistua yhtäjaksoiseen yrittäjyyskasvatuspolkuun, jonka kuluessa tietoja ja taitoja voi harjaannuttaa lisäarvoa tuottavassa toiminnassa, jos mahdollista.

Didaktiset periaatteet

Jäljempänä esitetään joukko didaktisia periaatteita, joilla oppilaiden taitojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittämistä voidaan tukea. Didaktiikassa on kyse opetuksen tavoitteiden, sisällön ja menetelmien välisestä yhteydestä, joka edistää oppimista ja myös tukee oppilaiden kehittymistä ja oppimisprosessia yleisesti. Didaktiset periaatteet ovat siis opettajan työkaluja opetuksen suunnittelussa ja ne vaikuttavat opetussuun-

nitelman laatimiseen sekä opetuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen. Periaatteiden ideana on se, että ne ovat riippumattomia luokka-asteesta, tasosta ja oppiaineista ja että ne helpottavat osaamistavoitteiden muuntamista käytännöksi ja päinvastoin. Periaatteita voidaan ottaa käyttöön yksitellen tai useita samanaikaisesti. Todennäköisesti ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tai mahdollista käyttää kaikkia periaatteita yhdellä kertaa.

Toiminnallisen osaamisen kehittämistä tukevat periaatteet

- Arvoa luova¹⁰ / muutoksiin johtava toiminta.
- Osallistava ja oppilaita aktivoiva työ.
- Vastuun antaminen oppilaille omasta toiminnasta.
- Tiedon ja taitojen soveltaminen eri konteksteissa.
- Toiminnan käynnistäminen erilaisista lähtökohdista.
- Verkostojen ja suhteiden hyödyntäminen.
- Erilaisten yhteistyötapojen edistäminen.
- Erilaisten esittelytapojen edistäminen.
- Opitun ja toiminnan välisen suhteen pohdinta.

Luovan osaamisen kehittämistä tukevat periaatteet

- Kokeellinen toiminta.
- Toiminnan järjestäminen ilman arviointia.
- Luova toiminta.
- Ajan varaaminen tiedon syventämiseen.
- Avointen/mahdottomien tehtävien asettaminen.
- Yllättävä ja odottamaton toiminta.
- Useiden aistien käyttäminen.
- Oppilaiden kannustaminen pohtimaan mielikuvituksen ja luovuuden yhteyttä.

¹⁰ Arvonluonti erottaa yrittäjyyteen liittyvät oppimispolut muista prosessimaisista opetusmuodoista kuten ongelma-keskeisestä projektiopetuksesta tai teemaopetuksesta. Arvonluonnilla tarkoitetaan sitä, että toiminta tuottaa oppilaan oman oppimisen lisäksi lisäarvoa muille. Toisin sanoen toiminnasta saadaan yleismaailmallista hyötyä joko konkreettisten toimien muodossa tai potentiaalina kuten suunnitelmina tai malleina.

Toimintaympäristöosaamisen kehittämistä tukevat periaatteet

- Uteliaisuuden ja ihmettelyn rohkaiseminen.
- Ajankohtaisten aiheiden käsittely.
- Osaamisen, tietojen ja taitojen näkeminen oikeissa mittasuhteissa.
- Sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen kontekstien huomioiminen.
- Yksilön, koulun ja toimintaympäristön välisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen.
- Tiedon ja palautteen hakeminen ympäröivästä maailmasta.
- Maailman kuvaaminen mahdollisuutena.
- Opitun ja toiminnan välisen suhteen pohdintaan kannustaminen.

Henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittämistä tukevat periaatteet

- Onnistumisen kokemusten tarjoaminen.
- Sopivan haastavien tehtävien asettaminen.
- Tilaa toiminnalle, josta saa tunnustusta.
- Epävarmuuden tietoinen käsittely.
- Oppilaiden osallistaminen ja aktivointi.
- Tuki ja ohjaus.
- Rohkaisu henkilökohtaisia ominaisuuksia koskevaa pohdintaan.

Esimerkkejä didaktisten periaatteiden käytöstä

Esimerkit ovat ammattilaisten laatimia ja niitä on kokeiltu kouluissa Pohjoismaissa. Oppiaineet ja yleiset osaamistavoitteet on otettu opetuksen yhteisistä tavoitteista. Kyse on suhteellisen tavanomaisista opetusjaksoista, jotka tukevat sekä oppiainetavoitteiden saavuttamista sekä yrittäjäosaamista didaktisten periaatteiden käytön avulla.

Luonnon monimuotoisuus, 3. luokka:

Opetusjaksoon sisältyy luonnontieteiden opetusta koskevia tavoitteita mukaan lukien tutkiva työskentely ja viestintä.

Jakso aloitetaan selittämällä käsitettä luonnon monimuotoisuus. Tämän jälkeen oppilaat hakevat itsenäisesti tietoa eläimistä ja niiden elinympäristöistä eri tietokannoista (*tiedon ja palautteen hakeminen ympäröivästä maailmasta*). Seuraavaksi oppilaat ja opettaja suunnittelevat yhdessä opintoretken (*oppilaiden osallistaminen ja aktivointi*), jossa oppilaat etsivät pienryhmissä eläimiä lähiympäristöstä (*uteliaisuuden ja ihmettelyn rohkaiseminen*) keskittyen erityisesti lähialueen tunnettuihin elinympäristöihin ja eläimistöön (*kontekstin huomiointi*). Sitten oppilaat valitsevat jonkin eläimen ja etsivät siitä lisätietoa (*tiedon syventäminen*) sekä tekevät luonnoksia ja piirustuksia (*useiden aistien käyttäminen*) tarkoituksena valmistella esityksiä valitsemastaan eläimestä (*epävarmuuden tietoinen käsittely*). Oppilaiden pitäessä esityksiä muita oppilaita ohjeistetaan kehuaan ja esittämään parannuksia sekä ehdotuksia työn jatkamiseksi (*tilaa toiminnalle, josta saa tunnustusta*). Lopuksi keskustellaan siitä, kuinka oppilaat voivat edistää luonnon monimuotoisuutta omassa lähiympäristössään (*maailman kuvaaminen mahdollisuutena*).

Kaverihuonekalu, 6. luokka

Opetusjaksoon sisältyy käsityön ja muotoilun oppiaineiden tavoitteita mukaan lukien valmistelun, materiaalien ja muotoilun osaamisalueet.

Oppilaat saavat tehtäväksi tehdä ”huonekalun”, joka sopii kaverien kanssa yhdessäöloon. Opetusjakso alkaa huonekalujen historiaa, taustaa ja muotoilun kehitystä koskevilla opettajan esityksillä ja keskusteluilla, joissa huonekaluja tarkastellaan käyttöesineinä, tavaroina ja taideteoksina (*osaamisen, tietojen ja taitojen näkeminen oikeissa mittasuhteissa*). Oppilaat vierailevat tämän jälkeen huonekaluliikkeessä (*mieluiten todellisuudessa, vaihtoehtoisesti virtuaalisesti*) ja tutkivat muotoilua, materiaaleja ja ominaisuuksia (*tiedon ja palautteen hakeminen ympäröivästä maailmasta/yksilön, koulun ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen*). Oppilaat valitsevat huonekalun tarkoituksena kuvata sitä kirjallisesti (*tiedon ja taitojen soveltaminen eri konteksteissa*). Tämän jälkeen oppilaat kehittelevät ideoita omiksi huonekaluiksi ottaen lähtökohdaksi sen, että huonekalu sopii ystävien kanssa yhdessä olemiseen ja yhdessä oppimiseen (*avoimet /mahdollottomat tehtävät*). Sitten oppilaat rakentavat malleja huonekaluista kiinteässä mittakaavassa (*useiden aistien käyttäminen*) ja antavat toisilleen rakentavaa palautetta (*toiminnan järjestäminen ilman arviointia*). Lopuksi oppilaat tutkivat, miten mallista voisi tulla konkreettinen tuote ja miten tuotannon pohjalta voidaan perustaa yritys (*opitun ja toiminnan välisen suhteen pohdiskelu*). Viimeiseksi oppilaat laativat myyntipuheen tuotteelle ja harjoittelivat sen pitämistä.

Sovellettu matematiikka, 8. luokka

Opetusjaksoon sisältyy matematiikan oppiaineen tavoitteita mukaan lukien matemaattisen osaamisen osaamisalue.

Aluksi oppilaat jaetaan pienempiin ryhmiin ja kullekin ryhmälle annetaan jokin käyttöesine esim. maitotölkki, polkupyörän ratas, lasi tai sanomalehti (*yllättävä ja odottamaton toiminta*). Tämän jälkeen oppilaiden tehtävänä on löytää mahdollisimman paljon matematiikkaa saamastaan esineestä (*avoimet/mahdottomat tehtävät, kokeellinen työskentely*). Sitten oppilaat työskentelevät itsenäisesti tehtävän parissa ja opettajan tehtävänä on esittää kysymyksiä, kommentoida ja tukea oppilaita työn aikana (*tuen ja ohjauksen periaate*).

Oppilaat laativat työnsä pohjalta matemaattisia tehtäviä, joita he antavat muille ryhmille siten, että ryhmät vaihtavat keskenään tehtäviä. Lopuksi ryhmät vertaavat tuloksiaan ja laskelmiaan sekä antavat palautetta työstä (*tilaa toiminnalle, josta saa tunnustusta*).

Mainokset, 9. luokka

Opetusjaksoon sisältyy tanskan kielen oppiaineen tavoitteita mukaan lukien esitystaidon, tulkinnan ja viestinnän osaamisalueet.

Aluksi oppilaat tutkivat lähiympäristössä olevia konkreettisia mainoksia, ottavat kuvia niistä ja analysoivat niitä alan malleilla ja käsitteillä sekä laativat mainoksista kokonaisarvion kohderyhmään nähden (*uteliaisuuden ja ihmettelyn rohkaiseminen*). Sen jälkeen oppilaat haastattelevat mainoksen lähettäjää/lähettänyttä yritystä strukturoidun haastattelulomakkeen avulla (*tietoisen epävarmuuden periaate*). Sitten oppilaat laativat vaihtoehtoisia (*kokeellisen työskentelyn periaate*) mainoksia/logoja analysoitujen yritysten käyttöön (*arvoa luovan/muutoksiin johtavan toiminnan periaate*). Tämän jälkeen kootaan näyttely, jossa oppilaat esittelevät tietojaan ja tuotteitaan ammattilaiselle, joka arvioi tuotteet ja antaa niistä palautetta (*yksilön, koulun ja yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen*). Päätteeksi järjestetään opetusjaksoa, yhteyttä muuhun maailmaan ja tiedollista oppimista pohtiva yhteiskeskustelu (*kannustaminen pohdintaan*).

norden

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Ved Stranden 18

DK-1061 Copenhagen K

www.norden.org

Pohjoismaiden ministerineuvosto on tehnyt monivaiheista työtä yrittäjähengen ja yrittäjyyskasvatuksen tukemiseksi Pohjoismaissa.

Osaamiskehys on suunnattu monille eri toimijoille. Se on tarkoitettu ennen kaikkea työvälineeksi opettajille ja käytännön työtä tekeville, jotka voivat löytää siitä osaamis- ja oppimistavoitteita sekä didaktisia periaatteita opetukseen. Osaamiskehystä voivat hyödyntää myös päätöksentekijät, jotka säättävät lakeja ja luovat puitteet yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiselle. Se on suunnattu myös rehtoreille, joiden tehtävänä on huolehtia koulun rakenteiden toimivuudesta, luoda oppimisympäristöjä ja kehittää pedagogiikkaa siten, että yrittäjyyskasvatuksesta tulee kiinteä osa peruskoulua.

ANP 2016:711

ISBN 978-92-893-4484-5 (PRINT)

ISBN 978-92-893-4485-2 (PDF)